

Зухриддин Каххаров
Тошкент молия институти

ЭЛЕКТР ЭНЕРГИЯСИ ТАЪМИНОТИ СУБЪЕКТЛАРИДА ХАРАЖАТЛАРНИ ГУРУҲЛАШ УСУЛЛАРИ (“ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ ЭЛЕКТР ТАРМОҚЛАРИ” АЖ МИСОЛИДА)

Аннотация. Ушбу мақолада Ўзбекистон Республикасида электр энергиясининг асосий етказиб берувчиларидан бири ҳисобланувчи “Ўзбекистон миллий электр тармоқлари” АЖ томонидан электр энергиясини етказиб бериш ва операцион фаолиятни амалга ошириш билан боғлиқ харажатларни бухгалтерия ҳисобида акс эттириш тартиби ва уларни таснифлашнинг ўзига хос хусусиятлари ҳақида сўз боради. Ўзбекистонда электр энергиясини ишлаб чиқарувчилардан олиб, охириги истеъмолчиларга етказиб берувчи бўлган “Худудий электр тармоқлари” акциядорлик жамияти ва унинг худудлардаги корхоналарига энергияни етказиб бериш вазифасини “Ўзбекистон миллий электр тармоқлари” АЖ амалга оширади. Мақолада, “Ўзбекистон миллий электр тармоқлари” АЖ харажатлари, хусусан электр энергиясини сотиб олиш ва етказиб беришдаги харажатлари (таннархи) ҳамда бошқа харажатларининг бухгалтерия ҳисобида акс эттириш тартиби очиқ берилган, хулоса ва таклифлар келтирилган.

Таянч сўзлар: бухгалтерия ҳисоби, бухгалтерия ўтказмаси, таннарх, харажат, операцион харажатлар, электр энергияси, давр харажатлари.

Zuhriddin Kahharov
Tashkent Institute of Finance

METHODS OF COST CLASSIFICATION IN ELECTRICITY SUPPLY SUBJECTS (ON THE EXAMPLE OF JSC "NATIONAL ELECTRIC NETWORKS OF UZBEKISTAN")

Abstract. This article discusses the procedure for accounting for costs associated with the supply of electricity and operating activities by JSC "National Electric Networks of Uzbekistan", one of the main suppliers of electricity in the Republic of Uzbekistan, and the specifics of their classification. JSC "National Electric Networks of Uzbekistan" is responsible for the supply of electricity in Uzbekistan from producers to suppliers to the final consumers of the joint-stock company "Regional Electric Networks" and its enterprises in the regions. The article describes the procedure for accounting for costs of JSC "National Electric Networks of Uzbekistan", in particular, the cost of purchase and delivery of electricity (cost) and other costs, provides conclusions and recommendations.

Key words: accounting, accounting transfer, cost, expenses, operating expenses, electricity, current expenses.

Кириш

Электр энергиясининг узилиши, айниқса, йирик авария натижасида катта худудларнинг энергиясиз қолиши (“Блекаут”) мамлакатларга мисли кўрилмаган иқтисодий зарар етказади. 2022-йилнинг 25 январ куни Марказий Осиё ягона электр тармоғида катта авария рўй бериб, Ўзбекистон, Қозоғистон жануби ва Қирғизистонда кенг миқёсли электр узилишлари [1] юз берганининг гувоҳи бўлдик. Бундай йирик аварияларнинг олдини олиш

учун энергия генерация объектларида ишларни хавфсиз йўлга қўйиш, магистрал ва ҳудудий тармоқнинг мутаносиб ишлашини таъминлаш бўйича юқори даражадаги техник ишларни узлуксиз амалга ошириб бориш зарур.

Ушбу “Блекаут” дан кейин Ўзбекистонда магистрал электр тармоқлари тизимини ривожлантириш, унинг ишончлилиги ва хавфсизлигини ошириш, тизимли аварияларнинг олдини олиш, шунингдек, иқтисодиёт тармоқлари ва аҳолини электр энергияси билан барқарор таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Жаҳон банки иштирокида “Электр энергетика секторини трансформация қилиш ва барқарор электр узатиш” лойиҳасини амалга ошириш ҳамда республика магистрал электр тармоқлари тизимини ривожлантириш ва унинг самарадорлигини ошириш чоратадбирлари тўғрисида”ги қарори қабул қилинди [2].

Жаҳон банки директорлар кенгаши томонидан 2021 йил 25 июнда инвестиция лойиҳаларини Халқаро тараққиёт уюшмасининг 330 млн АҚШ долларига тенг имтиёзли ва 50 млн АҚШ долларига тенг имтиёзсиз кредитлари; Яшил иқлим жамғармасининг 43 млн АҚШ долларига тенг имтиёзли кредити ва 4 млн АҚШ долларига тенг грант маблағлари ҳисобига молиялаштириш келишилган [2].

Мамлакатимиздаги асосий электр энергияси етказиб берувчиси бўлган “Ўзбекистон миллий электр тармоқлари” акциядорлик жамияти бошқарувида бугунги кунда 23 та корхона мавжуд бўлиб [3], улар асосий магистрал энергия тармоқларига ишлаб чиқарувчилардан электр энергиясини харид қиладилар ва “улгуржи истеъмолчи-қайта сотувчи” вазифасини бажарувчи “Ҳудудий электр тармоқлари” акциядорлик жамиятига энергияни етказиб беради. Жамият фаолиятининг асосий мақсадларидан бири этиб магистрал электр тармоқларинининг хавфсиз ва ишончли ишлаб туришини ҳамда истеъмолчиларга электр энергиясини узлуксиз равишда етказиб берилишини таъминлаш белгиланган [4].

Электр энергетика тармоғида рақобат муҳитини ривожлантиришнинг ортга сурилиши ва ёмон инвестициявий муҳитда инвестицияларни жалб қилишнинг суствлиги электр энергиясини ишлаб чиқариш ва етказиб бериш соҳасидаги фаолиятнинг институционал ва ташкилий-ҳуқуқий асосларини замон талабларидан ортда қолиши келгусида тармоқда йирик аварияларнинг юз бериш хавфини оширади. Бунинг натижасида тармоқнинг катта қисмида тўлиқ эскириб бўлган асосий воситалардан фойдаланиш шароитларида ишлашга олиб келади. Бу эса тармоқда йўқотишларга, электр энергияси таннархининг ошиб кетишига ва бошқа харажатларнинг йириклашишига сабаб бўлиши табиий.

Бугунги кунда энергия етказиб берувчилар фаолиятига ҳам янги турдаги асосий воситалар кириб келмоқда, чегарадош қўшни давлатлар билан доимий равишда экспорт ва импорт муносабатларига киришилмоқда, халқаро кредит линияларидан соҳани ривожлантириш учун ссудалар жалб этилмоқда. Шуларни ҳисобга олиб, электр энергиясини етказиб берувчи хўжалик субъектида бухгалтерия ҳисобини, хусусан уларда энергия таннархи